

En røst fra Arilds tid

*Af professor Lars Bo Langsted
Aalborg Universitet*

Ejeren af et autoværksted indgår en aftale med en af byens kendte pyromaner om, at han skal brænde et konkurrerende autoværksted ned til grunden. Til indkøb af benzin og tændstikker samt ikke mindst som honorar for ulejligheden aftaler de, at pyromanen skal have 10.000 kr. Efter veludført dåd vender pyromanen tilbage og beder om at få udbetalt sit honorar: de 10.000 kr. Da værkstedsejeren imidlertid bare beder ham tage sit gode tøj og gå, anlægger pyromanen en retssag til betaling af 10.000 kr. Han siger – med megen føje – at værkstedsejeren med åbne øjne har bedt ham om at brænde en ejendom ned, og det har han gjort – helt i overensstemmelse med aftalen. ejeren erkender at have indgået aftalen med ham, men hævder, at han alligevel ikke skylder ham noget, for det at betale penge, ville jo være udtryk for medvirken til ildspåsættelse, hvilket er klart ulovligt.

I onsdags tog Vestre Landsret stilling til en situation, hvor en mellemøstlig agent havde anlagt sag mod en dansk virksomhed for at få den til at betale nogle penge, som agenten havde »lagt ud« til brug for betaling af nogle Saddam Husseins myndigheder. Betalingerne var efter al sandsynlighed i strid med FNs Oil for Food – program og dermed også i strid med dansk ret. Den danske virksomhed, for hvem det i mellemtiden var gået op, at der var tale om en bestikkelsesagtige situation, afslog at leve op til sin del af aftalen.

I midten af 1960'erne – før pornografien blev frigivet her i landet – solgte en svensk grosserer 5000 eksemplarer af billedhæftet »Sexy 1«, der bl.a. indeholdt »fotografier af helt eller delvis afklædte kvinder, hvis kønsdele er fremhævet på udfordrende måde« til en dansk forhandler. Parterne var enige om, at der skulle forfalde 5.000 danske kroner ved leveringen og derefter 10.000 kr. såfremt alle hæfter var blevet afhændet inden 3 måneder. Eventuelle overskydende hæfter kunne returneres. Få dage efter leveringen blev alle hæfterne imidlertid beslaglagt af dansk politi med henblik på konfiskation, fordi de var utugtige og dermed i strid med straffeloven. Den danske forhandler meddelte med beklagelse den svenske grosserer, at han hverken kunne eller ville betale restbeløbet, nu hvor hæfterne var blevet beslaglagt. Den svenske grosserer rejste herefter sag mod den danske forhandler med påstand om betaling.

De tre eksempler rummer en fælles kerne. Hvis retten dømte værkstedsejeren, virksomheden, der handlede på mellemøsten eller den danske bladforhandler til at betale, ville den således give aftaler, der gik ud på opfyldelse af en ulovlig betaling, sin beskyttelse. Den ville sige: ja, det danske retssystem kræver, at man betaler folk, der har medvirket til eller selv begået en forbrydelse. En domfældelse ville i sin yderste konsekvens resultere i, at man blev dømt til at begå noget strafbart.

De fleste vil antageligt mene, at det er stødende således at give retssystemets støtte til den ene kriminelles krav på betaling mod den anden, og at man dårligt kan udstrække det almindelige krav om, at indgåede aftaler skal holdes, til også at omfatte aftaler, der efter deres indhold er ulovlige.

Denne konflikt mellem kravet om at aftaler skal overholdes men at man ikke kan beskytte ulovlige aftaler har fundet udtryk i Danske Lovs 5. bog, 1. kapitel, artikel 2, (DL 5-1-2) hvorefter kravet om at både skriftlige og mundtlige aftaler skal holdes, ikke gælder, hvis de er »imod Loven, eller Ærbarhed«.

Danske Lov blev givet af Kong Chr. D. V i 1683 og er således 323 år gammel. Blandt andet nærværende avis udlagde dommen over den virksomhed, der i onsdags slap for at betale »bestikkelsespenge« til mellemhandleren, som om virksomheden blev reddet af en flere hundrede år gammel lov. Det er naturligvis ikke forkert, men man kan også – og måske mere retvisende – udtrykke det sådan, at et retsprincip, som vi også i dag finder gyldigt og rigtigt, »tilfældigvis« er nedskrevet i en lov, som nok er gammel, men som formelt aldrig er ophævet. Når man ikke har ophævet Danske Lov, skyldes det, at de fleste af de bestemmelser, der står i den ikke længere har nogen praktisk anvendelighed, at andre af bestemmelserne i dag er »afløst« af nyere lovgivning, og endelig at man kan nære frygt for retsikkerhed, hvis man ophæver de (få) tilbageblevne bestemmelser, der udtrykker retsprincipper, som vi fortsat mener skal anvendes. Det gælder således ikke blot 5-1-2, men også i meget høj grad reglen i DL 3-19-2, om principalansvaret. Altså den regel, der siger, at en arbejdsgiver hæfter for de skadegørende handlinger, som hans ansatte foretager sig i tjenesten. Forestillede man sig således, at Folketinget ophævede Danske Lov, ville der opstå tvivl om, hvorvidt man fortsat mente, at ulovlige aftaler ikke skulle holdes, om hvorvidt der fortsat gjaldt et principalansvar o.s.v. Omskrev man i stedet bestemmelserne og satte dem ind i nyere lovgivning, ville man skulle fortolke denne: mener lovgiver nu helt det samme, som der stod i Danske Lov eller er der nuanceforskelle? Kan vi fortsat anvende tidligere praksis, der har henvist til reglerne i Danske Lov o.s.v.

Al lovgivning skal fortolkes og det gælder naturligvis også reglen i DL 5-1-2. At en aftale ikke må stride mod »lov« er således blevet fortolket vidt som omfattende både nedskrevne retsregler og gældende ret i øvrigt. Ordet »Ærbarhed« påvirkes naturligvis af den samfundsmæssige opfattelse af, hvad der til enhver tid måtte være i strid med ærbarhed, og der er nogle nutidige forfattere, der endda mener, at det led i bestemmelsen ikke længere kan bruges. Det kan nu trods alt næppe tiltrædes. Indgik jeg f.eks. en aftale om at jeg ville klæde mig nøgen på en strand, ville domstolene næppe hverken dømme til naturalopfyldelse eller til erstatning, fordi jeg alligevel ikke gjorde det. Ganske vist ville det ikke være strafbart, men det ville som udgangspunkt være i strid med ærbarhed. Anderledes ville resultatet nok være, hvis jeg havde været filmskuespiller, og forpligtelsen til at medvirke i nøgenscener fremgik af kontrakten. Det er dog rigtige, at »ærbarhedsventilen« har fået langt mindre plads i dag, bl.a. fordi aftaleloven er blevet udvidet med reglen i § 36, om at urimelige aftaler kan tilsidesættes helt eller delvist.

Dommen fra i onsdags vakte en vis opmærksomhed også fordi landsretten ikke frifandt den danske virksomhed, men »afviste sagen fra domstolene«. Normalt anvendes afgørelsen om afvisning fordi man allerede fra starten kan se, at sagen ikke kan behandles. Det kan f.eks. være fordi en ankefrist er overtrådt, fordi sagen er anlagt mod et selskab, der ikke længere eksisterer, eller fordi domstolen allerede ved formuleringen af påstanden kan se, at en sådan sag ikke vil kunne behandles og ikke vil kunne føre til det af sagsøgeren påståede resultat. Således afviste domstolene i midten af 1970'erne en sag, der var anlagt mod Nationalbanken med påstand om, at banken ved dens syv bestyrelsesmedlemmer »tilpligtes til at standse inflationen og i stedet opretholde et sikkert pengevesen her i landet«.

I andre sager, hvor man ikke med samme grad af sikkerhed på forhånd kan sige, at der er tale om en ydelse eller et krav, der er i strid med loven, behandles den ofte, og der afsiges som regel en frifindelsesdom. Det var f.eks. tilfældet med det tredje eksempel i indledningen om billedhæftet »Sexy 1«.

Hvorvidt en domstol i sådanne tilfælde bør afvise, eller den bør frifinde hører til den mere »langhårede« juridiske teori, og for en praktisk betragtning er den eneste forskel, at en frifindende dom binder parterne, således at de ikke igen kan anlægge sag om det samme

spørgsmål, hvorimod en afvist sag i nogle tilfælde kan behandles igen, såfremt grunden til afvisningen ikke længere består. Skulle det således vise sig, at de betalinger den mellemøstlige agent have foretaget alligevel ikke var i strid med Oil for Food programmet, vil sagen altså uden videre kunne startes igen – medmindre kravet i mellemtiden måtte være forældet.